

[סגור חלון](#)

מט בשני מהלכים

עם 100 אלף שחקנים, הישגים בינלאומיים מרשימים וחוגים לילדים החל בגיל הגן, השחמט הישראלי פורח. בכירי הענף בטוחים שההשקעה במשחק המלכים היא הדרך להעלות את ההישגים הלימודיים של ילדים, לספק עובדים לענף ההיי-טק ולחזק את תדמית ישראל בעולם. אבל מספר הנשים המשחקות קטן ויש עדיין מי שחושב שהן פחות מוכשרות לכך. בדיקת > G

שחר סמוחה 18/6/15

פני כשלושים שנה, כשיו"ר איגוד השחמט הישראלי, משה שלו, היה זקוק להשלמת הכנסה, הוא פנה למתנגס בעפולה והציע למנהל לפתוח חוג שחמט לילדים. המנהל, הוא מזכר, היה סקפטי: "מי יבוא הנה לשחק שחמט? מה, אתה דפוק בראש?", הוא אמר לי. עניתי לו שאני אלמד חצי שנה בחינם, אבל אם אחרי חצי שנה אני אביא 30 ילדים, שזה היה המינימום לחוג, הוא יחזיר לי את הכסף על החצי שנה הזאת. הוא הסכים מיד כי לא היה לו מה להפסיד. אחרי חצי שנה כבר היו בחוג 100 ילדים."

שלו, שבחיינו הלא שחמטאים מנהל רשת של בתי אבות, כבר לא זקוק כיום להשלמת הכנסה, אבל עושה רושם שאותה אמונה ביכולתו לקדם את מעמד המשחק האהוב עליו מניעה אותו בארבע השנים שבהן הוא עומד בראשות האיגוד הישראלי. גם המטרה ברורה לו לחלוטין: להפוך את השחמט לספורט הלאומי של ישראל.

קשה לדעת אם המטרה תתממש או לא, אולם בשנים האחרונות נרשמת פריחה משמעותית בענף השחמט. באיגוד השחמט הישראלי מעריכים שיש כיום כ-100 אלף שחקנים פעילים, מהם כ-40 אלף ילדים, בערך כפול מאשר לפני עשור. כ-4,000 מבוגרים וכ-1,500 ילדים משחקים במסגרות תחרותיות.

לפני שנתיים, בעקבות פנייה של האיגוד, החל מפעל הפיס לתמוך בתוכנית לימודי שחמט לילדים בכל רחבי הארץ. "הרעיון הוא ללמד שחמט בעיקר בפריפריה, וכרגע מתקיימים שיעורים בבתי הספר ב-34 ישובים ערביים, דרוזיים ויהודיים. כמעט 4,000 ילדים בכיתות ב' משתתפים בפרויקט והצלחה שלו בשנה הראשונה לקיומו הביאה להרחבתו (בשנה הראשונה הוא נערך בשמונה יישובים, ש' ס') ולהעלאת תקציבו השנתי מ-500 אלף שקל ל-650 אלף."

מלבד האהבה למשחק, התוכנית אמורה להביא לידי ביטוי מסקנות שהתקבלו ממחקרים שנערכו בשנים האחרונות, ושהצביעו על קשר הדוק בין אימון בשחמט לבין עליית היכולות הקוגניטיביות בקרב ילדים - דבר שהביא גם לעלייה בהישגיהם בלימודים. יתרה מכך, המחקרים הצביעו גם על קשר בין אימון במשחק לבין פיתוח כישורים אינטלקטואליים, שילוב בקהילה ובחברה, תכנון לטווח ארוך וערכי כבוד והערכה ליריבים. בימים אלה פועל שלו במרץ כדי להביא לכך ששיעורי שחמט ייפכו לחלק אינטגרלי מתוכנית הלימודים בכל בתי הספר בארץ.

אלוף העולם הוא גם דוגמן

קשה לעמוד על כל הסיבות לפריחה המחודשת של השחמט בשנים האחרונות. למחקרים על האפקטים החיוביים של המשחק על מוחם של השחקנים הייתה מן הסתם השפעה, אולם ישנן גם סיבות אחרות: הנגישות לשחקנים יריבים, שהשתפרה בזכות משחקים מקוונים ברשת, שיפור תדמיתם של השחקנים כתוצאה מעליית קרנם של הגיקים, ואולי גם בזכות התנועה ההיפסטורית שמעלה על נס פרקטיקות שנתפסות כמורבעות וכאקסצנטריות ועל הדרך מקדשת אותנטיות כזאת או אחרת, וכמובן מגנוס קרלסן - אלוף העולם מאז 2013. קרלסן הנורבגי לא רק זכה בתואר כשהיה בן 23, אלא שהוא בחור נאה, שגם מדגמן מדי פעם, ואף הופיע ב-2013 ברשימת "הגברים הסקסיים ביותר" של "קוסמופוליטן". עם כל הכבוד לאקסצנטריות של בובי פישר המנוח, שהכניס קצת רוקנרול למשחק בשנות ה-60, קרלסן הוא מודל חיקוי נגיש בהרבה.

בישראל היה אפקט דומה לזכיתו של בוריס גלפנד בתואר סגן אלוף העולם ב-2012. "בעקבות ההישג שלו, אני מרגיש שהיחס של הסביבה לכך שאני עוסק בשחמט הוא שונה", אומר רם סופר, רב אמן בן 49 מגבעתיים, שמלמד שחמט במגמה הייעודית שנפתחה בבית הספר בכפר הירוק בשנה שעברה. "למתבונן מבחוץ שמסתכל על המשחק, נראה שבניגוד לכדורגל שבו הכדור זז מצד לצד - בשחמט לא קורה כלום. הרבה פעמים כשאנשים לא מבינים משהו, יש להם יחס שלילי כלפיו, ואני ממש שמח שהתדמית של הספורט משתנה בשנים האחרונות", הוא אומר.

"מה יש במשחק העתיק הזה שקיים כבר אלפי שנים, שכל-כך מושך אנשים?", שואל שלו רטורית ומיד משיב: "יש פה חיים שלמים. זה משחק שבאמצעותו אתה יכול ללמד ילדים הרבה מאוד דברים", הוא מצביע על הלוח שעל השולחן. "אתה יכול ללמד כיוונים: ישר, אלכסון, קואורדינטות, וגם אסטרטגיה, טקטיקה, חשיבות המרכז, חשיבות האגפים, ודברים כמו קבלת החלטות, איפוק, אגרסיביות. זה גם בסיס להתנהגות תרבותית: ללחוץ את היד ליריב שלך ולכבד אותו. מה, לא?".

משום כך, שלו גאה במיוחד בכך שבשנים האחרונות החלו תוכניות ללימוד המשחק גם בגנים. "אני פועל עכשיו שכל מועדון שחמט בישראל יתרום חמישה שיעורים לגנים באזור שלו, וזה כבר קורה בכמה מקומות. בראשון לציון, למשל, כל הגנים לומדים. בנשר אותו דבר. יש דרישה מהשטח. בהתחלה כולם צחקו ממני, אבל זה קורה. לדעתי, אחרי חמישה שיעורים, ילדים יוכלו כבר ממש לשחק".

שלו גם משוכנע שההשקעה בשחמט תשתלם לכלכלה הישראלית. "תראה, בהיי-טק מחפשים כל הזמן כוח אדם והם משקיעים מיליונים במיון. אני חושב שאנחנו עושים את העבודה בשבילם. רוב גדול של מי שמשחק שחמט ומדורג במקום כלשהו עובד בהיי-טק. חברות מבינות את זה ומדי פעם מארגנות תחרויות כדי לגייס מהן עובדים. אני רוצה שחברות היי-טק גם יאמצו ילדים מצטיינים בתחום - זה יהיה טוב להן מבחינה תדמיתית וזה יעזור לחנך אלפי ילדים, שבעתיד יוכלו להשתלב בתחום".

מעבר לכך, הוא מציג את ההשקעה בשחמט כמסלול מהיר לחיזוק תדמיתה של המדינה. "תראה, ארמניה היא למשל מדינה שהעבירה חוק שלפיו צריך ללמד שחמט בכל בתי הספר במדינה. זו מדינה קטנה שיש לה הישגים יוצאי דופן בתחום וזה מראה משהו כלפי העולם, שזו מדינה של אנשים אינטליגנטים. גם ליהודים יש הישגים מדהימים בשחמט. 50% מאלופי העולם היו יהודים. תראה למשל את רשימת הזוכים בפרס נובל - רובם הם גם שחקני שחמט. בכדורגל אין לנו יותר מדי במה להתגאות, בכדורסל יש לנו רק את מכבי תל אביב, שרובה מבוססת על שחקנים זרים ולא חוכמה לקנות אותם. אם שחמט יהיה הספורט הלאומי שלנו, נוכל להתגאות במשהו. בתחום הזה נוכל להצטיין מול כל העולם. ישראל עדיין מדורגת בעשירייה הראשונה בעולם, אבל הסטטוס הזה נמצא בסכנה כי מדינות אחרות הולכות ומתחזקות כי הן משקיעות יותר בתחום".

איגוד השחמט מקבל בסך הכול כ-180 אלף שקלים בשנה ממשרד התרבות, ועוד כ-1.2 מיליון שקלים מהטוטו. הסכום הזה דומה למה שמקבל ענף ההוקי קרח, ורחוק מאוד אפילו ממה שמקבל הכדורעף, כ-11 מיליון שקלים ב-2015.

פסגת היכולת האנושית

השחמט הוא המלך הבלתי מעורער של משחקי הלוח. לא רק מבחינה תדמיתית, אלא גם מבחינה מספרית: על-פי איגוד השחמט הבינלאומי, כ-605 מיליון איש משחקים שחמט באופן קבוע. מעמדו של המשחק נובע גם מוותיקותו (הגרסה הקדומה שלו הומצאה ככל הנראה בסין במאה השנייה לפני הספירה), אבל בעיקר משום שהמורכבות שלו מאתגרת כל-כך את החשיבה האנושית. לוח המשחק מחולק ל-64 משבצות שחורות ולבנות ועליו נעים 32 כלים, מה שמאפשר מספר בלתי מוגבל של אפשרויות וכופה על השחקנים מאמץ מחשבתי אדיר כדי

שיוכלו להערים על יריבם.

ב-1769 הציג מהנדס הונגרי, הברון וולפגנג פון קמפלן, מכונה שמשחקת שחמט בחצרה של הקיסרית מריה תרזה. המכונה נראתה כמעין קופסה גדולה, שממנה יצא פלג גוף עליון של גבר משופם, לבוש במחלצות עותמאניות, שידייו הן שהזיזו את כלי המשחק על הלוח - והיא הייתה למעשה זיוף. בתוכה הושיב פון קמפלן שחמטאי רב-אמן שהניע את הכלים מבפנים.

מלבד ערכו האנקדוטלי של הסיפור בכל הקשור לתמימותם של בני משפחת המלוכה האוסטרו-הונגרית, יש לו בכל זאת משמעות: גם לפני כמעט 250 שנה נחשבה היכולת לשחק משחק שח משובח לפסגת היכולת האינטלקטואלית האנושית, ומדענים בתחומי המדעים המדויקים תמיד ראו ביצירת מכונה שתצליח לשחק שח ברמה אנושית בבחינת אתגר שאין שני לו. ב-1998 הצליח בפעם הראשונה מחשב - "כחול עמוק" של יבמ - לנצח את אלוף העולם אז גארי קספרוב. גם לאותו מאבק של אדם מול מכונה, שזכה לסיקור תקשורתי אדיר, הייתה מטבע הדברים השפעה על הבאת בשורת השחמט להמונים ברחבי העולם.

מגמת השחמט בכפר הירוק היא דוגמה טובה לפריחה הנוכחית של התחום בישראל. כשהיא הוקמה, בשנה שעברה, למדו בה כ-20 שחקנים. בשנה הבאה, אומרים המדריכים, ילמדו בה לפחות 40. "בכל העולם יש בשנים האחרונות התעוררות של השחמט לאחר שמחקרים גילו שישנו קשר הדוק בין משחק בשחמט לבין הצטיינות בלימודים", אומר רם סופר. "זה עוזר לך לפתח חשיבה הגיונית, סדר, קבלת החלטות, חלוקת זמן נכונה ועוד דברים. לפני כמה שנים קיבל הפרלמנט האירופי החלטה לעודד לימודי שחמט בבתי ספר, וגם אצלנו רואים את זה - ישנם יותר בתי ספר שמלמדים שחמט ועכשיו אנחנו אפילו רואים שמלמדים שחמט בגני ילדים. בוריס אלטרמן, למשל, שהיה רב אמן מצליח מאוד בעולם, מפעיל היום עסק להוראת שחמט".

רשימת הישגים של תלמידי הכפר הירוק בשחמט נאה למדי: הם מנצחים בדרך קבע בליגה של ההתיישבות העובדת, ובשנה החולפת הגיעו למקום השני והשלישי באליפות הארץ לחטיבות ביניים לאחר שהוציאו לאירוע שתי נבחרות. בחודש שעבר, שבו נערכה לראשונה זה עשור אליפות הארץ לתיכונים, זכתה נבחרת הכפר במקום הראשון. במאי האחרון, בהתרעה של שבוע בלבד ובזכות קשריו של יו"ר איגוד השחמט הישראלי שלו, התבקשו בתי ספר ישראליים לבחור קבוצה שתציג את המדינה באליפות רוסיה לתלמידים עד כיתה ח', שנפתחה השנה לתלמידים ממדינות אחרות בפעם הראשונה מאז נוסדה ב-1969.

לאחר טורניר מהיר בין כמה בתי ספר בארץ, זכו ארבעה תלמידי הכפר, בני 12 ו-13, לטוס לסוצ'י ולאחר עשרה ימים של משחקים התמקמו במקום מכובד במרכז הטבלה. "רוסיה היא המדינה שבה רמת השחמט הגבוהה בעולם. יש בדיחה בין שחקני שחמט מקצוענים שאומרת שאם אתה בא לתחרות ברוסיה, לא בטוח שתוכל לנצח את החדרנית במלון שלך", אומר סופר

בחצי התנצלות.

תלוי בכריזמה של המורה

את הטיעון באשר לשיפור בהישגיהם הלימודיים של השחקנים קשה לבחון בקרב תשעת התלמידים שעמם נפגשתי משום שכמעט כולם החלו לשחק בגיל צעיר מאוד - בין 5 ל-7. טל פרי, בת 14 מאבן יהודה, מספרת שהחלה לשחק בגיל 6 ולאחר שנה כבר השתתפה באליפות הארץ עד גיל 8. "זכיתי אז במקום השני ואז התחלתי להתייחס לזה ברצינות ומאז אני משחקת ברצף". יוצא הדופן בחדר הוא אלעד גונדרס, בן 16 מתל אביב, שהחל לשחק רק בגיל 11.

מעין חרדון, בת 14 מאבן יהודה, אומרת שגם אם היא לא יודעת אם השחמט שיפר את הישגיה הלימודיים, היא משוכנעת בכך שהמשחק מאפשר לה להישאר מרוכזת לפרקי זמן ארוכים יותר. "בנוסף, אני חושבת שזה ספורט שמאוד עוזר לך מבחינה פסיכולוגית. זה ספורט שמלמד אותך איך להתמודד עם הפסדים. הוא פשוט מחשל".

סופר משוכנע שכדאי מאוד להתחיל ללמד ילדים לשחק שחמט בגיל צעיר ככל הניתן ואומר שזו המגמה העולמית. "כשאני התחלתי ללמוד בגיל 6, אני זוכר שזה היה חריג מאוד ותמיד הייתי הכי צעיר בתחרויות, אבל היום זה אחרת. אלוף העולם הנוכחי מגנוס קרלסן מנורבגיה זכה בתואר רב אמן כבר בגיל 13. אני הגעתי לתואר הזה בגיל 29 לשם השוואה. היום יש הכרה שכדי להגיע להישגים מרשימים בשחמט, צריך להתחיל בגיל צעיר.

"אפילו השאיפה להצטיינות מתחילה מגיל צעיר ואני מכיר הורים שבגילאי 6, 7, 8 כבר שולחים את הילדים למאמנים מקצועיים במטרה מוצהרת לזכות באליפויות בגילאים צעירים ולהתקדם רחוק. בגיל 15-16 יש על הילדים עומס לימודים והרבה יותר קשה להם להתמיד באימונים ולבוא לתחרויות. בגלל זה אני מאוד שמח שיש פה את המגמה הזו".

טל פרי מדווחת על כך שחברותיה שאינן משחקות שחמט, מפרגנות לה מאוד. גם נמרוד כספי, בן 14 מכפר סבא, מדווח על תגובות חיוביות. "אני אפילו רואה שלפעמים, אם אני משחק שחמט בהפסקות, הרבה פעמים מתאספים מסביב ילדים שלא משחקים שחמט ומתעניינים במשחק". איתמר הדס, בן 12.5 מאבן יהודה, אומר שיצא לו להיתקל בתגובות מזלזלות מצד חברים שלא הבינו מה מעניין במשחק שבו אתה 'מזיז את הכלים האלו מפה לשם', אולם מדווח שלאחר שנבחר להיות אחד מארבעה התלמידים שבית הספר שלח לתחרות ברוסיה בחודש שעבר, גם התגובות הללו נעלמו.

כשחמטאי, שההיגיון הקר הוא נר לרגליו, עודד רוס שמלמד גם הוא שחמט במגמה הייעודית בכפר הירוק, מתייחס לפן השיווקי של המשחק - הניסיון לגייס שחקנים - כפי שהוא מתייחס

למשחק עצמו. "אנחנו מדברים עם התלמידים על כך שזה משחק מחשבה מאתגר", הוא אומר.

התלמידים, לעומת זאת, מדברים על הכריזמה של המורים כגורם שמכניס ילדים למשחק או דוחה אותם ממנו לתמיד. "יש מורים שעושים את זה בצורה כפית. הם מצחיקים את הילדים. הם מספרים סיפורים נחמדים על המלך ועל המלכה. זה מסוג הדברים שגורמים לילדים לשחק", אומרת שירן הימן, בת 13 מבית יהושע. מעיין חרדון מסכימה. "חייבים לדעת להלהיב את הילדים. אני זוכרת שכשהייתי ביסודי, בא מדרך ולקח אותנו למגרש הספורט בבית הספר והראה לנו כלי שחמט גדולים ואמר לנו שאם נלך לחוג אז נלמד איך להזיז אותם. גם בשיעורים עצמם הוא היה מציא כל מיני סיפורים, למשל על למה עושים הצרחה. זה הרבה יותר מעניין ללמוד ככה מאשר סתם לשבת".

"זה הפספוס של הענף"

מעט ילדות ונשים משחקות שחמט, וגם הן מודרות לתחרויות נפרדות

למרות הפופולריות הגוברת של השחמט, ואף שיותר ויותר ילדות לומדות את המשחק, עניין אחד מעיב על השמחה: הדומיננטיות הגברית בענף ממשיכה להישמר. לא רק ששיעור גדול לאין ערוך של בנים משחקים שחמט במסגרות תחרותיות לעומת הבנות, אלא שהבנות מודרות מן המסגרות היוקרתיות יותר ומתמודדות בדרך כלל בין לבין עצמן. בספורט שמבוסס כל-כולו על היכולות הקוגניטיביות של מי שמשחק בו, ההפרדה בין המינים נראית תמוהה.

"כשהיינו עכשיו בתחרות ברוסיה, זה ממש-ממש עצבן אותי", חשפת טל פרי בת ה-14. "לא נתנו לי לשחק מול בנים. הייתה שם קבוצה שהייתה בה בת אחת שהייתה יותר טובה מהבן הטוב ביותר בקבוצה שלה - וההפרדה הזאת הגבילה אותה ואת הקבוצה. זה ממש מטורף".

המורה רם סופר, לעומת זאת, מציג עמדה הפוכה - שמרנית לעילא. "זה אולי לא פוליטיקלי קורקט לומר, אבל כמי שנמצא בתחום הזה הרבה שנים, אני אומר לך שיש פער גדול בין בנים לבנות. כנראה שמבחינה מנטלית בנות שונות ויש להן נטייה בעת המשחק להיות רגשניות יותר.

"בנוסף לכך, לנשים הרבה יותר קשה לפתח קריירה בשחמט כי זה דורש הרבה שנים, מה שלא כל-כך מסתדר עם לוחות הזמנים המקובלים של הקמת משפחה. הרבה נשים פורשות או עושות הפסקות בגלל זה. רואים את זה בכל העולם. זה לא פייר לגרום לנשים להתמודד מול גברים כי זה גורם להן להתייאש".

בזמן שסופר שוטח את משנתו, רוס נושם עמוק ונראה שהוא עושה מאמץ כביר כדי שלא להתפרץ. הוא בן 36, נציג הדור של השחמטאים הצעירים יותר, והוא משוכנע שאין מקום

להפרדה כזאת. "זה ממש פספוס של הענף הזה", הוא אומר. "באליפות הארץ עד גיל 8 - וישראל חלוצית בתחום הזה - בנים ובנות מתמודדים אלו מול אלו וילדה זכתה במקום הראשון. מתוך שבע בנות שהתחרו מול 95 בנים - וזה עוד נחשב בסדר - חמש מהן ניצחו ביותר מחצי מהמשחקים שלהן, שזה יפה מאוד. אחת מהן הייתה בעשירייה הראשונה.

"אני חושב שההפרדה הזאת מלאכותית ומזיקה. זו תוצאה של הרבה שוביניזם ודעות קדומות, ואני חושב שליגות נפרדות לנשים זה ממש לשים להן גדר מלאכותית. אני חושב שצריך לתת פרסים לנשים המצטיינות כדי לעודד אותן, אבל בטח שלא להפריד. שתהיה תחרות אחת, אבל עם שני תארים - אלוף הארץ ואלופת הארץ, נניח. צריך באיזשהו שלב פשוט לקבל החלטה ולשים סוף לעניין הזה. זה לא שכבר בשנה הראשונה הבנות ייקחו את המקומות הראשונים, אבל גם בהרבה תחומים אחרים נשים לא היו שוות וזה לא היה מוצדק עד שמישהו בא ושם לזה סוף".